

működnek. Az Izmael című könyv legfőbb érdeme talán az, hogy érthető formában teszi fel ezt a kérdést.

A szerző vallástól, világnézettől függetlenül írja könyvét. Teheti, mert témája, megfogalmazása felette áll minden felekezeti, dogmatikus szemléletnek. Ilyennek tapasztalja a valóságot, és felteszi a kérdést, hogy miért ilyen. Nem elégszik meg olyan általános válasszal, miszerint az emberi önzés vagy butaság lenne az ok, hanem kibontja ennek működési módját, rámutatva a kultúra, a tömegkommunikáció, a nevelés-oktatás szerepére is a világ jelen uralkodó mintájának fenntartásában.

Quinn könyve talán a legfelforgatóbb gondolatokat veti fel Jézus óta. Az összehasonlítás nemcsak azért kívánkozik, mert ugyanolyan radikális nemet mond a civilizációs mintára, mint Jézus "Én pedig mondom nektek..." kezdetű mondataival. Azért is, mert az emberi lét fennmaradásának, sikerének kulcsát mindketten ugyanabban az irányban mutatják. Lemondani a hatalomról, nagyságról, esztelen fogyasztásról. Egyikük sem optimista. "...ebben a kultúrában az emberek kizárólag azt akarják, hogy akkora hatalmuk és vagyonuk legyen az Elvevő börtönben, amekkorát csak meg tudnak szerezni. Füttyülnek rá, hogy börtön és füttyülnek rá, hogy elpusztítja a világot. ? mondja Quinn. ? Pedig nem a hatalom és a javak újraelosztása a döntő; sokkal inkább magának a börtönnek a lerombolása." Ismerős szavak, nem? Valaki kétezer éve mondott már valami hasonlót: Térjetelek meg, vagyis alakítsátok át tudatokat, szabadjatok meg a szokások bilincseitől és kezdjetelek egy új, másfajta életet. Jézus a szerető Atya képében mutatta fel azt a végső valóságot, ami az ember létének igazi alapja, és megrajzolta azt az erkölcsi magatartást, ami az életet sikeressé teszi. Quinn csak ennyit mond: Az ember szabadon tagadja meg a lét biológiai törvényeit és ezzel elpusztítja a világot és vele együtt önmagát is. Hogy ez nemcsak erkölcstelen, hanem ostoba program is egyben?? Akinek füle van, hallja meg!

GROMON ANDRÁS

BELESZÓLT-E JÉZUS TÁRSADALMI KÉRDÉSEKBE?

Valaki egyszer egy vitában azt mondta, hogy Jézus nem szólt bele társadalmi kérdésekbe, különösen nem strukturális problémákba, hanem mindig csak az egyént szólította meg, csupán az egyes ember életét akarta megváltoztatni, és nem azt a társadalmi berendezkedést, amelyben az egyén él. – Az erre az alternatívára adott válasz minden korban döntő jelentőségű, de különösen Marx óta („a vallás ópium...”) nem mehetünk el mellette szó nélkül.

Újból végigolvastam tehát az evangéliumokat ebből a szempontból, vajon tényleg beszólt-e Jézus társadalmi és strukturális kérdésekbe, vagy valóban csak az

egyes emberhez intézett-e morális intelmeket. Nem titkolt reményem szerint ez a kis összeállítás hozzásegíthet ahhoz, hogy Jézus üzenetének „új” oldalát ismerjük fel, és tudatosítsuk azt a „társadalmi” dimenziót, amelyről talán nem túlzás azt állítani, hogy az egyház történelme folyamán eddig még igazán sosem ismerték fel és igazából sosem vették komolyan. Talán ennek az egyébként *oly tragikus huszadik századnak a hozzájárulása lehetne az evangélium ügyéhez*, hogy „fölfedezi” és komolyan veszi, azaz életre váltja Jézus tanításának társadalmi vonatkozásait.

Lássunk tehát hozzá! Már az evangéliumi szövegek analízise során világossá vált, hogy a címben felvetett kérdésre igennel kell válaszolni. A szintézis vázlatának elkészítésekor pedig kiderült, hogy *Jézus „beleszólása” három területre vonatkozik, hármas irányultságú: „morális” beleszólás, „strukturális” beleszólás és „politikai” beleszólás*, így ennek a három szempontnak a tárgyalása adja tanulmányunk törzsét. A kifejtésben oly módon járunk el, hogy az „enyhébb” területtől haladunk a „kényesebb” felé, valamint az „elvonttól” a „konkrét” felé.

I. Morális beleszólás

Bárki, aki azzal az igénnyel lép föl, hogy morális tanítást adjon az embereknek, akarva vagy akaratlanul, közvetlenül vagy közvetve máris beleszól társadalmi kérdésekbe, mivelhogy „senki sem sziget”, az egyes ember nem remete, hanem társadalmi lény. A morális tanítás fajtáira felhozott néhány példából mindjárt világos lesz a tételünk. 1) Amit e világi országod uralkodói mondanak neked, azt tekintsd Isten szavának.... a mindenkori uralkodók mindenkori szavát a szerint, hogy kinek az uralma alatt élsz! 2) Semmit se törődj azzal, hogy mit csinálnak az uralkodók, a legkevesebb közöd legyen hozzájuk, szavukhoz, magatartásukhoz! Te csak a családdal és a család eltartásához szükséges kenyérkereső munkával törődj! 3) Dönts meg erővel minden igazságtalan rendszert! 4) Ne dönts meg erővel az igazságtalan rendszert sem, de te a saját lelkiismereted parancsai szerint élj! 5) Szeress minden embert!

Az ilyen és másfajta intelmeket mindig egyes emberek teszik magukévá, de ha magukévá tették bármelyiket is, annak társadalmi következményei vannak, mert minden magatartásunknak hatása van a többi emberre. Sőt politikai következményei vannak, mert egyetlen államhatalom sem lehet közömbös a társadalmi hatáskifejtésekkel, és így az egyes emberekhez intézett morális intelmekkel szemben sem. (A hatalom reakciója a fenti öt intelme: Ad 1: summa cum laude, ad 2: cum laude, ad 3-5: börtön... akasztófa – az intelmet magukévá tevő egyes emberek hatékonyságának függvényében.) Különösen nyilvánvaló, hogy minden morális tanításnak, illetve minden morális cselekedetünknek társadalmi hatása van, ha valaki olyan „aktív” morális tanítással lép föl, mint Jézus, aki sem passzív erkölcsöt (pl. „Nyugodj bele a szenvedésekbe és viseld őket türelmesen!”),

sem magán-erkölcsöt (pl. „Légy kedves a feleségedhez, szeresd a gyerekeidet!”) nem prédikált. Nyíltan „aktív” és „közérdekű” igényekkel lépett föl, amikor program-szerűen ebben a (forma-)etikai felszólításban foglalta össze tanítását: „Úgy világítson világosságotok az emberek előtt, hogy lássák jótetteiteket”(Mt 5,16)!

Társadalmi szempontból vizsgálva Jézus etikáját, rögtön világossá válik, milyen társadalmi, strukturális és politikai kihatásai vannak, azaz etikájának megvalósítása társadalmi, strukturális és politikai változásokat von maga után, ami pusztán karitatív célzatú morális esetén nem áll fenn. (Hogy egy apró és egy nagy példát mondjunk: a segítőkész udvariasság a tömegközlekedésben, vagy Teréz anyáék hősies törődése a „szegények legszegényebbjeivel” nemigen változtat a világ folyásán, „marad a tört vér, fekete folt”.) Ebben az első pontban azonban egyelőre elvi síkon maradunk, s ezért most Jézus „morális beleszólását” a társadalmi kérdésekbe így fogalmazzuk meg: **fenekestül felforgatta a közgondolkodás értékrendjét, mégpedig a leginkább társadalmi vonatkozású területeken:** a pénz, az erőszak és az uralkodás, valamint a szexualitás kérdéseiben. Tételünk szemléltetésére elég lesz néhány utalás.

1. Vajon nem a „legdurvább” beleszólás-e a „közügyekbe” kijelenteni, hogy „nem a **vagyonban** való **bővelkedéstől függ az ember élete**” (Lk 12,15), és következképp arra buzdítani, hogy „ne gyűjtsetek kincset a földön” (Mt 6,19), amikor köztudomású dolog, hogy „mindenki a piacról él” és szeretne „kettőről háromra jutni”, s legfőképpen, hogy „pénz beszél, kutya ugat”? Nem éppen az egész társadalmi gépezet motorját akarja-e tönkretenni az, aki ilyesmire biztat, és a pénzt sátáninak, azaz minden gonoszság forrásának és foglalatának nevezi (vö. Mt 6,24 és Lk 16,9.11)? Ennek a szemléletnek és a belőle fakadó következtetéseknek a valóra váltása nem vezetne-e egy minden eddigittől eltérő társadalmi berendezkedéshez?

2. Nem kevésbé radikális beleszólás a „közélet” dolgaiba az, amit Jézus az **erőszakról** és az **erőszakmenteségről** tanít. Ennek lényegét az ellenségszeretet parancsa foglalja össze (Mt 5,44), ami nemcsak a passzív megbocsátást (Mt 18,33) és az önvédelemről való lemondást (Mt 5,39) jelenti, hanem arra is int, hogy aktív alakítói legyünk a társadalmi viszonyoknak, és fizessünk a rosszért jóval (Mt 5,39.40.41.44)! Egyáltalán: Jézus (saját rendszerén belül) megszünteti az ellenség fogalmát, amikor az ellenséget is a „felebarát” kategóriájába sorolja (Lk 10,29-37; tudvalevő, hogy a zsidók és a samaritánusok esküdt ellenségei voltak egymásnak, ld. Lk 9,52-53; vö. még Jn 4,7-9!). Ez ne lenne társadalmi jelentőségű?

Jézus ide vágó tanításának logikus következménye és „minősített esete” az **emberölés tilalma** (Mt 5,22; 19,18 stb.), ami az úgynevezett önvédelem esetén is fennáll (Mt 26,51-52 és Lk 22,49-51, tételesen: Jn 18,36!)! Sőt!

Tiltja már az ölésre vezető haragot (Mt 5,22) és gyalázkodást is (uo.). Ez aztán már igazán a társas kapcsolatok porondja! Mert a gazdag még talán elmondhatja bizonyos értelemben, hogy „igaz, jól élek, míg mások nyomorognak, de én jó ember vagyok, nem bántok senkit!”, ám aki öl, vagy gyalázkodik vagy akár „csak” haragot tart? Ezzel persze még csak a személyes (nem hivatalos) magángyilkosságok körét érintettük, az emberölés szervezett, „jogilag megalapozott”, legális formáira alább térünk majd ki.

3. A meghatározó társadalmi alapok közé tartoznak az uralmi viszonyok: kinek sikerül a hatalmat megszereznie, **ki uralkodhat, kiken és hogyan**. Mindannyian magunkkal hozzuk ösztönvilágunkban az uralkodás, a társadalmi nagyság (dicsőség, hírnév) vágyát. Ha van valaminek társadalmi vonatkozása, akkor ennek igen! És Jézus itt is feje tetejére állítja a dolgokat: a pusztai kísértések kapcsán ő maga is elutasítja az uralkodás pozícióját (lényegileg mindhárom kísértésben erről van szó! – Mt 4,1-11; Lk 4,1-12), és övéit is ismételtelen arra buzdítja, hogy **uralkodás helyett szolgálatra, társadalmi nagyság helyett társadalmi kicsiségre törekedjenek**, a társadalom legkisebb egységeitől kezdve (Mk 9,33-35: a Tizenkettő egymás között) a nagyobbakon át (vö. Lk 14,7-11: lakodalmas társaság) a legnagyobbakig (vö. Mt 18,1-4: a nagyon is e világian értett „mennyei országa”, sőt az eszkatalogikus-kozmikus dimenzió, a „dicsőség” Mk 10,37.43-ban).

Nem nehéz rávetíteni ezt a tanítást a családi, munkahelyi és közösségi viszonylatokra, de a legtágabb értelemben vett társadalmi vonatkozásai is nyilvánvalóak, akár az egyes keresztény, akár a kisebb vagy nagyobb egyházi közösségek számára. Hiszen a mindenkori uralkodó osztály mindig és mindenütt megköveteli az egyes embertől, hogy dicsőítse az ő uralmát és ily módon legyen (bár elnyomottként, de) „társuralkodó”, az egyháztól pedig (a kezdeti idegenkedés után) azt, hogy ténylegesen vállaljon részt a hatalomból (természetesen úgy és annyit, amennyit engedélyez számára): a trón és az oltár, a kard és a kereszt szövetsége teszi lehetővé a legteljesebb és legbiztonságosabb uralkodást. És ezek a dolgok aligha függetleníthetők a jézusi szolgálat és kicsiség eszméitől.

4. Van még egy negyedik kérdéskör is, amelybe Jézus elvi síkon beleszól, bár ez mindmáig társadalmi tabu (már önmagában ez is bizonyítja, mennyire társadalmi, és nem magánügy): a házasságok kivüli szexuális kapcsolatainak problematikája ez. Jézus azonosul „a régieknek szóló” parancsal: „**Ne törj házasságot!**” (Mt 5,27), sőt már a szándékos (*prosz to* a görögben, 28.v.) megkívánást is házasságtörésnek minősíti. Ezeknek a parancsoknak a társadalmi jelentősége külön szociológiai és pszichológiai tanulmányt érdemelne!

Ezekkel a tanításaival Jézus – ha csak elvileg is, ha csak közvetve is, de – ténylegesen beleszólt társadalmi kérdésekbe, mégpedig a mindenkor legégetőbbekbe, sőt úgy látszik, ennek a szerepének tudatában is volt, és tudatosan is vállalta, hiszen kereken és „tételesen” megmondta: „Engem gyűlöl a világ, mert én bizonyítom, hogy cselekedetei gonoszak” (Jn 7,7). Mi több, ez tanítványainak is feladata: rajtuk keresztül (mert hogyan másképp?) fogja a Lélek „vádlni bizonyítani a világnak a bűnt, az igazságot és az ítéletet” (Jn 16,8-11).

II. Strukturális beleszólás

Strukturális beleszóláson Jézusnak azokat a kijelentéseit és tetteit értjük, amelyek a(z akkori) *társadalom* többnyire államhatalmilag igazolt, támogatott, sőt fenntartott *szervezeti felépítését és begyökerezett, „törvényerejű” szokásait, egyszóval struktúráit érintik.* – E fejezeten belül is a „könnyebb esetektől” haladunk a „nehezebbek” felé.

1. Kezdjük röviden **a válassal**, így egyúttal az első fejezet utolsó pontjának témáját is folytatjuk. Nyilvánvaló, hogy egyetlen társadalom sem tekinti a házasságot magánügynek, hiszen több-kevesebb törvénnyel veszi körül és igyekszik szabályozni, tehát a házasság messzeemenően társadalmi ügynek számít, következésképpen a válás is. Aki tehát a nyilvánosság előtt, tekintélyi módon, normatív igénnyel nyilatkozik a válásról, az bizony nagyon is beleszól egy társadalmi kérdésbe, és pedig olyanba, amely gyakorlatilag a társadalom minden tagját érinti, nem hagyva figyelmen kívül a hatóságokat sem.

Márpedig Jézus ezt tette: a nyilvánosság előtt (Mt 5,1-2; 19,3), tekintélyi módon („én pedig azt mondom nektek”: Mt 5,32), normatív igénnyel (Mt 5,32; 19,3-9) szól hozzá a válás elméletéhez és gyakorlatához (Mt 19,4-6.8-9) – ráadásul úgy, hogy *ellene mond az uralkodó elméletnek és gyakorlatnak!* Ez a magatartás a zsidó társadalomban hármasszóval (és hármasszóval) minősült: a) Az uralkodó felfogással ellentétesen szólt bele egy mindenkit érintő társadalmi kérdésbe. b) Ezáltal nemcsak a jelen „törvényerejű szokásaival” szállt szembe, hanem felforgatta a hagyományokat is. c) Az isteninek tartott törvények fölébe helyezte magát. Így amit a válásról tanított, az egyszerre minősült törvényszegésnek (a), néplázításnak (b) és istenkáromlásnak (c), s ebből is látszik, mennyire társadalmi kérdésről volt szó.

2. Ennél is drasztikusabb megnyilvánulása volt Jézusnak, hogy minden tétovázás nélkül *egyszerűen túllépett a bevett társadalmi, nemzeti korlátokon, sőt semmisnek tekintette őket.* Két részletben vizsgáljuk meg ezt, egy tágabb és egy szűkebb körre vonatkoztatva.

a) Minden társadalomban többé-kevésbé külön „kasztot”, és többnyire megvetett kasztot alkotnak a **beteg**ek, nyomorékok, akiket az egészségesek igyekeznek elkerülni. A zsidó társadalomban különösen is így volt ez (vö. pl. Jn 9,34)... Jézus már a gyógyításainak és azok

módjának pusztán tényével túllépett ezen a társadalmi korlátokon, de ezt most nem részletezzük. Csak két olyan dolgot említünk, amely látványosan szemlélteti beleszólását ebbe a társadalmi kérdésbe. – 1) Mt 8,3 tanúsága szerint Jézus úgy gyógyított meg egy leprást, hogy megérintette őt! Kétszeres „beleszólás” volt ez a részéről: egyfelől nem zavarta el a leprást, aki az előírások ellenére (3Móz 13,45-46) a közelébe merészkedett, ahelyett hogy illő távolságban megállt volna, és onnan kiáltott volna (ld. Lk 17,13), másfelől megérintette a leprást, fittyet hányva ezzel az előírásoknak, és kifejezésre juttatva, hogy teljes emberi közösséget vállal vele... – 2) Lk 14,13-ban Jézus arra buzdítja vendéglátóját, hogy a megvetett és kizárótt bennfőt, sántákat és koldusokat hívja meg a lakomára....

Amit az imént elmondtunk, fokozottan vonatkozik az ún. **„nyilvános bűnösök”** esetére, Jézus ebben a tekintetben is gond nélkül felrúgta a társadalmi korlátokat, és nagyon sokszor kellett ezt tennie, hogy kialakulhasson róla a sommás vélemény: „A vámosok és bűnösök barátja!” (Mt 11,19). A szimbólumokra rendkívül fogékony zsidóknak mindennél többet mondott, hogy együtt evett a vámosokkal és bűnösökkel (Mt 9,10-11). Ennek a közösségvállalásnak legékezebb kifejezése és talán „csúcsa”, hogy a Tizenkettő közé meghívott (Mt 9,9) egy vámost (Mátét) is, aki nemcsak népnéző tevékenysége miatt számított nyilvános bűnösnek, hanem azért is, mert a gyűlölt megszálló hatalommal, a rómaiakkal működött együtt.

De Jézus nem állt meg itt. Nagyobb korlátokat is ledöntött. A **szamaritánus-kérdés** félig nemzeti (félzsidók voltak), félig nemzetközi ügynek tekinthető (elkülönültek). Zsidók és szamaritánusok kölcsönösen utálták egymást és ennek megfelelően viselkedtek. Erre a zsidó Jézus az ellenségnek számító szamaritánusokat felebarátnak (gyakorlatilag: honfitársnak 3Móz 19,18!) minősíti (Lk 10,29-37), ennek megfelelően is viselkedik velük (Lk 9,51-56 Jn 4,7-26), sőt nemegyszer példaképpül állítja őket (!) a zsidók elé (Lk 10,33-37 17,15-18)...

S még ennél is tovább ment. A korabeli zsidóság számára aligha volt fájóbb dolog a **római megszállásnál**, és minden zsidó számára, aki valamit is adott magára, becsületbeli ügy volt a rómaiakkal nem érintkezni és gyűlölni őket... Jézus pedig ezt a nemzetközi korlátot is felborítja, amikor azt mondja: „Ha a római légionárius – az ő törvényeik értelmében – arra kényszerít, hogy cipeld ezer lépésnyire a holmiját, menj el két annyira, kifejezve ezzel, hogy nem ellenségnek tekinted az elnyomó pogányt, hanem felebarátnak (= honfitársnak)” (vö. Mt 5,41). (Tulajdonképpen ide vehetjük a kafarnaumi százados szolgájának meggyógyítását is – Lk 7,1-10 –, hiszen a százados, ha nem volt is római, de pogány volt, és ha a zsidó uralkodó, Heródes Antipász szolgálatában állt is, de elnyomó volt. És ennek az embernek

tesz Jézus gyógyító szolgálatot, mi több: példaképpül állítja őt a zsidók elé, mondván: „Bizony mondom nektek, senkinél nem találtam ekkora hitet Izraelben!”)

b) A társadalmi korlátokon való túllépésnek szűkebb körű, sajátos esete az, hogy Jézus *a családi-vérségi köteleket messzemenően alárendeli a szellemi köteleknek* (konkrétan: az Isten Országának), és ezzel „durván belegázol” minden társadalom alapsejtjébe és alapkövébe, a családba. (Jól lássuk: nem eleve szembeállításról van szó, hiszen még a kereszten is gondja van anyjára – Jn 19,27 –, hanem alárendelésről...)

Általános érvényű tételként megfogalmazza, hogy az emberi összetartozás alapja számára nem a családi, vérségi kötelék, hanem az Istenhez tartozás, az Atya akaratának teljesítése (Mt 12,46-50)! Alkalomadtán le is vonja az ebből adódó következtetést: az Isten országának hirdetése fontosabb (lehet), mint megvárni apánk halálát és eltemetni őt (Mt 8,21-22). S minthogy a halottakat eltemetni a rokonok dolga, ebben az is benne van, hogy az Isten akaratát nem teljesítő rokonokat (vö. Mt 12,50) halottaknak minősíti (Mt 8,22)... Kijelenti, hogy aki apját vagy anyját, fiát vagy lányát jobban szereti, mint őt, az nem méltó hozzá (Mt 10,37)...

Jézus tudatában van annak, hogy ezzel a beleszólásával mit idéz elő: „Halálra adja majd testvér a testvérét, és apa a fiát, a gyermek szülei ellen támad és megöleti őket” (Mt 10,21). De ezt nemcsak vállalja, hanem egy hihetetlenül merész mondatában szinte programmá is teszi: „Azért jöttem, hogy elkülönítsem az embert apjától, a leányt anyjától” (Mt 10,35), bár rögtön kiderül, hogy ez nem cél, hanem következmény: „Saját házanépe lesz az ember ellensége” (Mt 10,36) – az ő „beleszólásának” következményeként!

3. Ám a társadalmi-nemzeti korlátok túllépésénél is mélyebben szól bele a társadalom strukturális viszonyaiba az, hogy Jézus *alaptalannak* (Mt 7,3-5; Jn 8,7), *tehetetlennek* (vö. Mt 13,29) és *károsnak* (Mt 13,29), *következésképp fölöslegesnek* (Mt 13,30) minősíti, és *a maga részéről tiltja is az ún. igazságszolgáltatást*. Úgy ahogy van, teljes egészében, vállalva ennek mindenfajta következményét.

A sor elejére a Hegyi beszéd általános érvényű tiltása kívánczok: „Ne ítéltetek, hogy meg ne ítéljenek” (Mt 7,1)! A bírói vagy *bírói jellegű ítékezés tiltásáról van itt szó*, azaz olyan ítékezésről, amely az elítélt megbüntetéséhez vezet. (Lk 6,37 megtoldja az előbbi felszólítást egy másikkal, mely értelmezni látszik az elsőt: „Ne ítéltetek el senkit, hogy titeket se ítéljenek el!” Az első felszólításbeli *krinó*-val szemben a másodikban a *katakadzó* szerepel, melynek értelméről világosan tanúskodik a hegyi beszédre oly érzékeny Jakab-levél: „Elítéltetek és megöltetek az Igazat...” – 5,6)

A Hegyi beszéd elvi tételét félremagyarázhatatlanul fejti ki a búzáról és a konkolyról szóló példabeszéd (Mt 13,24-30, és ennek kifejtése: Mt 13,37-43): A világból

nem szabad „kigyomlálni” = *kürtani* a gonosz embereket (29. v.), hagyni kell, hadd éljenek-növekedjenek (!) a világ végéig (az „aratásig”, 30. v.)! Ez aztán társadalmi kérdésbe való beleszólás a javából!

De Jézus komolyan gondolja ezt, és alkalmazza is mind a „*polgári*”, mind a „*büntetőjogi*” *perekre!* (Minthogy a „gyomlálás” „kultúremberek” között perek formájában szokott zajlani.) – *Az előbbire* három példa is van: az egyik azt tiltja, hogy én kezdeményezzek pert és juttassam annak révén börtönbe embertársamat (Mt 18,30.33), kettő pedig azt, hogy az ellenem kezdeményezett perbe belemenjek: „Békülj ki idejében, még útközben ellenfeleddel, hogy át ne adjon a bírónak...” (Mt 5,25)! Hogyan? „Ha pörbe fogva el akarják venni kötösödöt, add oda a köpenyedet is” (Mt 5,40)! – *Az utóbbira* példát a házasságtörő asszony esete kapcsán mutatott (Jn 8,3-11), félreérthetetlen tanúságot téve arról, hogy az állami igazságszolgáltatást és ítélet-végrehajtást is helyteleníti. Ezt határozottan állíthatjuk, mivel „Mózes törvénye” nem csupán vallási okmány volt, hanem egyúttal Izrael (Palesztina) államalkotmánya és büntetőjogi törvénykönyve is! Jézus tehát nem habozott az országában érvényes Rendet alapjaiban kétségbe vonni...!

Mindezt Jézus önmagára is vonatkoztatta és *személyes példájával támasztotta alá*: megtiltotta övéinek a vele ellenséges magatartást tanúsító, „ösellenség” samaritánusok megbüntetését (Lk 9,51-56) megtiltotta Péternek, hogy a vele szemben igazságtalanul eljáró (vö. Jn 10,32) templomrendőrséggel szemben „igazságot szolgáltsan” (Mt 26,52), és Pilátusnak is kifejtette, hogy nem óhajt önmagának (erőszakkal) „igazságot szolgáltatni” (Jn 18,36).

Ide tartozik még az *eskü* határozott és minden kibúvót kizáró tilalma (Mt 5,33-37; annál is inkább, mivel esküre általában az „igazságszolgáltatás” folyamatában van szükség). Jézus ezzel ugyancsak a társadalom egyik (a közfelfogás szerinti) alappilléret ingatja meg. Elég ezt néhány mai helyzetre alkalmazni, s máris kézzelfogható, hogy bizony megint nagyon is társadalmi kérdésbe szól bele Jézus. Tegyük föl, hogy egy munkavállaló nem hajlandó letenni a hivatali esküt, vagy egy „sorköteles” nem hajlandó letenni a katonai esküt... Megmozdul ugyebár az egész állami apparátus...

III. Politikai beleszólás

Tisztázzuk először, mit értünk politikán és politikai beleszóláson! Politikán *a szó közhasználatú értelmében* a hatalomgyakorlást, illetve az erre való törekvést értjük, és természetesen beleértjük a (fegyveres) erőalkalmazást is (hiszen az eddigi történelem során enélkül még egyetlen rendszer sem állt fenn). Ebben az értelemben persze Jézus nem szól bele politikai kérdésekbe, sőt nyugodtan állíthatjuk, hogy az ilyen értelmű politikába való be-nem-avatkozás volt egész működésének alapprogramja (ha ezt a programot a fonákjáról nézzük):

Máté is (4,1-11), Lukács is (4,1-12) Jézus nyilvános működésének élére állítja megkísértésének történetét, amelyben mind a három kísértés visszautasítása lényegében a „hatalom és dicsőség” (Lk 4,6) visszautasítását jelenti. Ehhez az alapálláshoz aztán egész további élete során hűséges maradt, semmiféle hatalmi rendszert nem óhajtott a bevett evilági módszerekkel megdönteni: sem a római világbirodalmat, sem a helyi zsidó uralmat, és amikor ez a hatalom az életére tört, nem kért az Atyától „tizenkét ezred angyalt”, hogy fellépjen ellene és legyőzze, vö. Mt 26,53).

Mindez azonban korántsem jelenti azt, hogy Jézus közömbös lett volna a fennálló politikai (uralmi) viszonyokkal, s főleg ezek következményeivel szemben. Ellenkezőleg! *Ha tehát a „politika” szót sajátos értelemben használjuk, azaz a „polisz”, az emberi társadalom (beleértve az államapparátust is) közérdekű ügyeibe történő aktív, de mindenfajta erőalkalmazást eleve kizáró beleszólást értjük rajta, akkor* – amint rögtön látni fogjuk – nagyon is azt kell mondanunk, hogy *Jézus beleszólott politikai kérdésekbe is.* A rendelkezésünkre álló anyagot két csoportra osztjuk: „vallási kérdésekre” és „társadalmi kérdésekre”, ezek Jézus „politikai” beleszólásának fő területei.

1. Jézus beleszólott a **vallás** kérdéseibe. – Két előzetes megjegyzést kell itt tennünk. Egyrészt meg kell állapítanunk, hogy ezt a témát tárgyalhattuk volna a második fejezetben, a strukturális beleszólás eseteként is, de súlyánál és lényegénél fogva – ld. a második megjegyzést – mégis jobbnak látszott idevenni. Másrészt meg kell indokolnunk, miért minősítjük a vallást politikai kérdésnek. Nagyon egyszerű a válasz. Köztudomású, hogy egyetlen államhatalom sem tekinti a vallást magánügynek – függetlenül attól, mi áll az alkotmányban –, de ennek okait most nem részletezzük (vö. fönt I.3.). A Jézus korabeli zsidó államra ez fokozottan, sőt a világtörténelemben szinte egyedülállóan érvényes (talán csak az iszlám mutat fel hasonló jelenségeket). Ugyanis a zsidók, a politikai vezetők és a nép, az „állam” és a „társadalom” egyaránt lényegében teokráciának tekintették államformájukat, de igazában egész létformájukat (bármennyit torzult is ez a kezdetektől Jézus napjaiig). Ez azt jelenti, hogy *a szó közhasznú értelmében vett politika (hatalomgyakorlás) és a vallás teljes mértékben összemosódott*, tehát minden politikai kérdés egyúttal vallási kérdés is volt, és megfordítva, minden vallási kérdés egyúttal politikai kérdés is. Nagyon jól tükrözi és szemlélteti ezt az a tény, hogy – legalábbis Jézus korában és az uralkodó személyét leszámítva – a politikai és a vallási vezetők ugyanazon személyek voltak, belőlük állt Palesztina legfőbb hatalmi testülete, a Nagytanács, élén a Főpappal. De az „alacsonyabb rétegekben” is a vallási vezetők voltak egyúttal a társadalmi élet vezetői is (farizeus vagy szadduceus írástudók). – Most már rátérhetünk a tárgyalásra.

Jézus nem volt ellenséges korának „vallási rendszerével” szemben: eljárt a jeruzsálemi templomba, „szokása szerint” a zsinagógákban (is) tanított (vö. Lk 4,16), és a meggyógyított leprást az előírások értelmében (3Móz 14,2-32) elküldi a paphoz, hogy mutassa meg magát és ajánlja föl a szokásos áldozatot (Mt 8,4). – *De kérelhetlenül föllépett a vallási visszaélésekkel szemben*, és gondolkodás nélkül megszegte a vallási (tehát politikai következményekkel bíró) előírásokat és szokásokat, ha azok Isten akaratával, a szeretettel ellentétesek voltak. Legenyhébb formája ennek, hogy *megbélyegezte a kép-mutató vallásosságot* (alamizsna: Mt 6,1-4; imádság: Mt 6,5-8; böjt: Mt 6,16-18; perselypénz: Lk 21,1-4), és ezért azt tanította, hogy az embernek nem szabad addig áldozatot bemutatnia, amíg rendezetlen nézeteltérései vannak embertársával (Mt 5,23-24; ha ezt mindenki komolyan vette volna, akkor az áldozatbemutatásból hasznot húzó papságnak és főpapságnak hamar felkoppott volna az álla...).

Sorsdöntővé vált Jézus számára, hogy beleszólott a vallási élet két fő területének kérdéseibe: felülbíráta *a szombat* törvényét (elsősorban gyógyításaival, de nemcsak azokkal, vö. Mt 12,1-8; Jn 5,8-10), és *a rituális tisztasági előírásokon* is túltette magát (vö. Mk 7,2.5). De a vallási (és politikai!) törvénynek más vonatkozásban is ellene mondott, sőt tagadta érvényességét: gondoljunk akár a válással (Mt 19,7-9: „Mózes parancsolta... de ... mondom nektek”), akár a házasságtörő asszony megkövezésével kapcsolatos (Jn 8,5-8: „Mózes azt parancsolta... aki bűn nélkül van közületek, az ...) állásfoglalására (ez utóbbi esetben az országban érvényes büntetőjog érvényességét vonta kétségbe!). Mindennek „betetőzéseként”, s ha tetszik, szimbolikus összefoglalásaként *„megtisztította” a Templomot*, kutasítván onnan a kereskedőket (Mt 21,12-13; Mk 11,15-17; Lk 19,45-46; Jn 2,14-17); ennek a cselekedetnek az éle – túl a kereskedőkön – ugyancsak a nép vallási vezetői, a főpapok ellen irányult.

(Zárójelben megemlítünk itt még egy mozzanatot, amely önmagában is kimerítette volna a „(vallás-) politikai beleszólás”, egyszerűen szólva: a felforgatás fogalmát. Jézusnak arra a kijelentésére gondolunk, mely szerint vallás és vagyon, Isten szolgálata és a pénz szolgálata kölcsönösen kizárják egymást, ld. Mt 6,24. Ilyesmit képviselni abban a társadalomban, melyben a „legvallásosabb” emberek egyúttal a legvagyonosabbak és fordítva, a legsúlyosabb tekintélyrombolásnak és bomlasztásnak minősül. De a legélesebb beleszólás a társadalom minden más rétegének az életébe is...)

Mindez együtt nemcsak azt jelentette, hogy Jézus számos esetben szembehelyezkedett a vallási és politikai törvénnyel és annak hivatalos képviselőivel, és nemcsak azt, hogy – legalábbis elvben – alapjaiban ingatta meg a rendszer vallási és politikai épületét, hanem azt is, hogy az egész vallási és politikai rendszernek fölébe

helyezte önmagát – és ezt nem csupán tudatosan váltalta, hanem nyíltan hirdette is: (pl. Mt 5,22.28.32.34.39.44; Mt 19,7.9; Jn 8,5.7). Kell-e ennél nagyobb és nyíltabb „politikai” beleszólás? De azért akadnak még kifejezettebb esetek is!

2. Jézus pártos **„politikai” állásfoglalást** tett. Jézus „pártosan” állást foglalt a szegények, a (társadalmilag) kicsinyek (gyöngék) és az üldözöttek (szelídek) mellett. Teljesen világos ez már „kezdeti” nagy „programbeszédében” (Hegyi beszéd, Mezei beszéd: Mt 5,3.5.7.9.10; Lk 6,20-23), majd az egész nyilvános működése során tanúsított, e programnak teljesen megfelelő magatartásából: szinte mindig az említettek körében és értük dolgozva látjuk őt. De későbbi nagy beszédek is tanúskodnak erről, főként a szívtelen gazdag és a koldus Lázár példabeszéde (Lk 16,19-31) és „az utolsó ítélet tablója” (Mt 25,33-40): Jézus az éhezők, nincstelenek, betegek és bebörtönzöttek, illetve a velük jót cselekvők és közösséget vállalók oldalára áll, teljes együttérzéséről, elismeréséről („boldogok vagytok”: Lk 6,20-23; „Atyám áldottai”: Mt 25,34) és melléjük állásáról („jobbára állítja”: Mt 25,33) biztosítja őket.

De nemcsak erről, hanem arról is, hogy *magá Istent is az ő oldalukon áll*: ugyanis a „tiétek az Isten országa”, „majd kielégítenek”, „nagy jutalmatok lesz a mennyben” (Lk 6,20-23), „majd nekik is irgalmaznak”, „ők Isten fiai” (Mt 5,7.9), „az angyalok Ábrahám ölébe viték” (Lk 16,22), „Atyám áldottai” (Mt 25,34) kifejezéseket nyugodtan fordíthatjuk így: a ti oldalatokon áll Isten, a tiétek Isten, veletek van és lesz Isten. Áttételesen ide vonatkoztathatjuk azokat a helyeket is, ahol Jézus arról beszél, hogy nem azokat jött hívni, akik magukat igaznak tartják (mert ezek többnyire a társadalom nagyjai és hatalmasai), hanem a magukat bűnösnek tartókat (mert ezek többnyire a társadalom kicsinyei): Mt 9,13; Lk 19,1-10, illetve arról, hogy Isten jobban örül egyetlen megtérő bűnösnek, mint kilencvenkilenc igaznak, akik azt állítják magukról (vö. Lk. 16,15!), hogy nincs szükségük megtérésre (Lk 15,1-2.3-7.8-10; vö. még Lk 15,11-32; 18,9-14).

E tanításait Jézus számos szimbolikus cselekedettel erősítette meg, ezekből most csak kettőt emelünk ki: a szegények teherhordó állapotán, a számaron vonult be Jeruzsálembe (Mk 11,1-11), és főként: a szegénység, a kicsiség és az üldözöttség teljességében, a kereszten fejezte be életét.

Ezek után aligha maradhat kétsége bárkinek is, beleszólt-e Jézus politikai kérdésekbe. Persze, a maga módján. De erre a befejezésben még kitérünk. Előbb vessünk egy pillantást a dolgok „fonákjára”!

IV. Az okozat árulkodik az okról

Tegyük fel, hogy Jézus tanításából nem maradt volna fenn semmi, csak az életéről tudnánk annyit, hogy nyilvános működését tanítással, gyógyítással és ördögűzés-

sel töltötte, majd alig háromszázéves életén tevékenység után népének politikai és vallási hatalmasai a kor akasztófáján kivégezték, ráadásul úgy, hogy e cél érdekében az elnyomott ország politikai és vallási vezetői nem áttaláltak szövetkezni az (általuk egyébként mélysegesen gyűlölt) megszálló hatalom legfőbb képviselőivel. Ennyi is elég lenne ahhoz, hogy meglehetősen biztos választ adjunk a dolgozat címében felvetett kérdésre, hiszen élete és sorsa között ok-okozati összefüggést kellene fölfedeznünk, melyben az okozat árulkodnék az okról. Ugyanis *gyógyításért és ördögűzésért nem szokás embereket kivégezni*, vagy ha mégis megesik (a mitikus-mágikus ókorban ez nem zárható ki), akkor sem az ország belügyminisztériuma és egyházi főhatósága szokott ezzel foglalkozni, beleértve a legfőbb politikai és vallási vezetőt is (hanem a helyi hatóságok), s pláne nem a megszálló hatalom legfőbb képviselőjének bevonásával, tőle megszerzett engedéllyel és eszközökkel. Tehát **csakis a tanításában kereshető kivégzésének az oka!** Ebből pedig kényszerítő erővel következik, hogy ennek a tanításnak (vagy legalábbis következményeinek) *olyan elemeket (is) kellett tartalmaznia, melyek a legmesszebbmenően keresztelték a kor társadalmi nagyjainak, a politikai és vallási vezetőknek az érdekeit, azaz – így vagy úgy, de mindenképpen – beleszólást jelentettek társadalmi-politikai kérdésekbe mégpedig olyan mértékű és súlyú beleszólást, amelyért a világ minden „jogállamában” kivégzés jár.*

Mindezek után is természetesen bárki azt mondhatja, hogy egyrészt Jézus csak tanításával szólt bele társadalmi-politikai kérdésekbe, de tetteivel nem avatkozott bele ezekbe, másrészt még tanításában is megmaradt az egyes emberekhez intézett morális intelmeknél, és sohasem biztatott a társadalmi és politikai struktúrák megváltoztatására.

Röviden a következőket felelhetjük ezekre az ellenvetésekre. Ami az elsőt illeti: *Aki „politikájában” eleve lemond a szúró-, vágó- és lőfegyverekről, annak aligha marad más „fegyver” a kezében, mint a szó...* Ami a másodikat illeti: Egyfelől Jézus korának társadalmi korántsem volt annyira „társadalmiasított” és „strukturálisított”, mint a miénk (pl. a kor társadalmi és politikai bajait nem feltétlenül szakszervezetek szervezésével és tüntetésekkel kellett volna megoldani). Másfelől – s ez az előzővel összefügg, de annál fontosabb –: amint a szentírás egésze sem, úgy Jézus maga sem akart mindenkor minden kérdésre választ adni. Így aztán nem vehetjük szemére, hogy miért nem adott határozott útmutatást például a népességrobbanással (születésszabályozással) vagy a környezetszennyezéssel (környezetvédelemmel) kapcsolatban, hogy az atomfegyverkezés problémáit ne is említsük. De megadta azokat az alapelveket, amelyekből mindenkor minden problémájára kikövetkeztethető a válasz. És ezeknek a következtetések-

nek a levonása, legalábbis Jézus követői számára – kötelesség. Akkor is, ha olyasmire vezet, amit „Jézus nem csinált”.

Emellett persze készségesen elismerjük, hogy *Jézus elsődlegesen nem társadalmi reformer volt. De abból, ami elsődlegesen volt, tudniillik az Ige hirdetője* (vö. Mk 1,38), *ez is következik*. Ezért aztán nem akarunk megfedkezni arról, hogy az ítéleten elsősorban azt fogja számon kérni tőlünk, adtunk-e enni az éhezőknek (Mt 25,35), közvetlenül (pénzzel és élelemmel) és közvetve (adakozásra tanítva és felszólítva másokat is), olyan módon és olyan mértékben, ahogyan azt korunk lehetővé tette volna – és hogy békességszerzők voltunk-e (vö. Mt 5,9). És végső soron arról sem akarunk megfedkezni, hogy „nemcsak kenyérral él az ember” (Mt 4,4)...

(1985)

FARKAS ISTVÁN

AZ ALKALMAZKODÁS CSODÁJA

*Az Atya a magunk egészségében teremtett bennünket,
azért mindnyájunkat a magunk maradéktalan egészségében vár
vissza Magához,
és csak maradéktalan egészünkben fogad el...*
(Lénárd Ödön)

*Boldog akinek van lelke és az is, akinek nincs,
de fájdalom és szenvedés annak a sorsa, akiben csak csírázik.*
(Gurdjieff)

Amikor 1999-ben a napokig tartó ónos eső miatt fenn Dobogókőn és környékén egészen le a Normafáig mindent legalább tíz centi vastag jég borított, az eredmény katasztrofálisnak tűnt. Egész hegyoldalakról tűnt el az erdő. Azon a kis területen, amit fenn magunkénak nevezünk, legalább 15 csertölgy és gyertyán dőlt ki, tört derékba vagy vesztette el teljes koronáját. Napokig tartott a romok eltakarítása és hetekig a kidőlt fák feldolgozása, összevágása és behordása. A látvány elkésztetőnek és katasztrofálisnak tűnt. Amikor néhány évvel később a szomszédasszony eladta a maga részét, az új tulaj feljött, szétnézett és első teendője volt, hogy az összes maradék fát, egyetlen gyertyánt kivéve kivágatta mondván: nagyon rondák. Helyükre ezüstfenyőt és tujákat és orgonabokrokat ültetett, mert ahonnan jött, Sasalmon ezek voltak a régi, eladott kertjében.

Igen. Nem örültem én sem, bár mindent megtartottam, ami tavasszal úgy nézett ki, hogy van benne élet. Fenn a „kert” végében az egyik csertölgynek csak egyetlen ága maradt meg. Bíztam benne. Nemhiába. A következő nyár folyamán a régihez tapadva egy keskeny új törzs indult el lentről a gyökértől. Rendszeresen feljártam hozzá, hogy gyönyörködjek életerejében. Mikor tavalyelőtt ismét eljegesedett fenn minden és újra törtek a

fák és az ágak, a csertölgy régi és új törzse már összenőtt, egybenőtt és így nem törte derékba a jég. Alkalmazkodott a körülményekhez, a nála nagyobb törvényéhez – mondjuk.

Ugyanakkor, ha másképp próbálom nézni – megfordulva -, akkor azt látom, hogy egy nagy egész – nevezük bioszférának -, minden pusztítónak látszó hatás ellenére feladata beteljesítésére még tovább táplál és fenntart önmagán belül egy egyedet. Nehéz így nézni. Nem így tanultuk.

*

Bármelyik mitológiát, vallási tanítást olvastam is, amely visszament a Kezdetben „dátumig”, azt találtam, hogy akkor, ott valami, ami éppen volt, megváltozott. A Van valamit elhatározott, annak megfelelően cselekedett és a világ lett. Aztán leült pihenni és engedte – úgy, ahogy kigondolta, elhatározta és megteremtette, vagyis létrehozta - lenni. Ugyanakkor beszámolnak ezek az írások arról is, hogy miközben pihen, azok a törvények, amik mentén az egészet kigondolta, működtek és azóta is működnek: az eredeti döntés mentén a terv működik, bár látszólag világok születnek és pusztulnak el. Ezeknek az alapvető törvényeknek a neve, a száma és a működési területe ugyan változó, de a legtöbb „leírásban” kettőre vagy háromra korlátozzák.

Fellép egy szükséglet. Valami szűkössé válik vagy előre láthatóan le fog szűkülni vagy csak egy érezhető hiány lép fel valamiben, ami létkérdés. Nincs más megoldás: az áldozathozatal elkerülhetetlen. Valamit, ami eddig látszólag jól működött, de amiről kiderült, hogy rossz vége lehet, lesz, azt meg szükséges változtatni. És végiggondolva ott a megoldás. Fájdalmas, veszteséggel járó, erőt, energiát fogyasztó befektetés, de elkerülhetetlen. Létre kell hozni egy apparátust. Szó sincs szórakozásról, sem többlet bevételről, sem önkényes hatalomgyakorlásról és még jótékonykodásról sem. Egyszerűen szükséges. Ha valami érdekében, ami addig jónak tűnt nem kerül meglépésre a szükséges, akkor idővel fokozatosan esetleg végérvényesen leromlik, eltűnik.

Ugyanakkor az egész folyamat úgy van kitalálva, hogy a „megpihenő alkotó” terve az alapvető szükséglet, az alapvető hiány pótlására fokozatosan beépül a létrejövő „világokba”, vagyis minden világ és az azokon belüli létrejövő egyre kisebb önálló belső részvilágok ugyanazt a tervet tartalmazzák: amellet, hogy rövid vagy hosszabb létük fenntartásához a magasabb szintről mindent megkapnak, „érezkelik” az alapvető szükségletet, mely az őket magába foglaló világ közvetítésén keresztül beléjük épül, és a folyamatban a saját, kialakuló törvényeik alapján a helyüket is, így ezt a helyet mechanikusan vagy éppen fáradságosan be is töltik. Ez a kettős cél azonban ütközik egymással. A létrehozott egyedekben a folyamat fenntartásának, létük fenntartásának minden szinten egy ideig erősebbnek kell lennie, mint a közvetített alapvető szükséglet, hogy a folyamat ne álljon le. Így a fellépő véletlenek és mechanikus hatások